

FUNCȚIONAREA LIMBII ROMÂNE ȘI TRANSFORMĂRILE CURRICULARE ÎN CONTEXTUL DEPOLITIZĂRII UNIVERSITĂȚILOR

Doctorandă în cadrul Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educație, profesoară de Istoria românilor și universală în IP Gimnaziul „E. Malcoci”, r-nul Ștefan Vodă, grad didactic superior.

Preocupările științifice: istoria științei, arhivistică, lingvistică, biografii științifice. A publicat 5 articole, dintre care cele mai recente: *Impactul politicilor lingvistice asupra învățământului superior din Republica Moldova în perioada 1985–1995*. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului*, Chișinău, 19-20 septembrie 2024. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), vol. 8, p. 303-309; *Rolul manualului universitar în asigurarea funcționalității limbii române în mediul universitar din Republica Moldova*. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Noi tendințe în predarea limbajelor de specialitate în contextul racordării învățământului la cerințele pieței muncii”*, Chișinău: CEP USM, p. 325-330.

Viorelia PEREBINOS

Funcționarea limbii române și transformările curriculare în contextul depolitizării universităților

Rezumat. Implementarea Ordinului nr. 15/1990 al Ministerului Științei și Învățământului, concomitent cu aplicarea Legii nr. 3465/1989 privind funcționarea limbilor, a marcat începutul procesului de depolitizare și deideologizare a universităților din Republica Moldova. Aceste măsuri au creat premisele consolidării statutului limbii române în învățământul superior, favorizând trecerea de la un cadru educațional puternic ideologizat și dominat de limba rusă, către unul orientat spre valori naționale și europene. Studiul examinează impactul reformelor curriculare asupra universităților din Chișinău și Bălți, analizând atât planurile de învățământ și procesele-verbale ale senatelor universitare, cât și dosarele personale ale studenților. Rezultatele indică o eliminare treptată a disciplinelor dogmatice (Socialismul științific, Istoria PCUS), dar și o persistență a limbii ruse în programe, chiar și după 1990, ceea ce demonstrează inerția sistemului sovietic. Totodată, apariția cursurilor obligatorii de limba română și creșterea numărului de ore alocate acesteia reflectă începutul reechilibrării raportului dintre română și rusă. Concluzia generală subliniază că Ordinul nr. 15/1990 și Legea nr. 3465/1989 au constituit repere esențiale pentru afirmarea limbii române și transformarea curriculară, contribuind decisiv la autonomia academică și la desprinderea universităților din Republica Moldova de paradigma sovietică.

Cuvinte-cheie: Legea nr. 3465/1989, ordinul nr. 15/1990, depolitizarea universităților, funcționarea limbii române, curriculum universitar, ideologie sovietică, bilingvism instituțional, transformări curriculare.

The Functioning of the Romanian Language and Curricular Transformations in the Context of the Depoliticization of Universities

Abstract. The implementation of Order No. 15/1990 of the Ministry of Science and Education, together with the enforcement of Law No. 3465/1989 on the functioning of languages, marked the beginning of the depoliticization and de-ideologization of universities in the Republic of Moldova. These measures created the prerequisites for strengthening the status of the Romanian language in higher education, fostering the transition from a strongly ideologized and Russian-dominated educational framework to one oriented toward national and European values. The study examines the impact of curricular reforms on universities in Chișinău and Bălți, analyzing curricula, minutes of university senates, and students' personal files. The results indicate a gradual elimination of dogmatic subjects (Scientific Socialism, History of the CPSU), but also the persistence of the Russian language in curricula even after 1990, highlighting the inertia of the Soviet system. At the same time, the introduction of compulsory Romanian language courses and the increase in teaching hours allocated to it reflect the beginning of a rebalancing between Romanian and Russian. The general conclusion underlines that Order No. 15/1990 and Law No. 3465/1989 were essential milestones in consolidating the Romanian language and reshaping the curriculum, decisively contributing to academic autonomy and to universities' detachment from the Soviet paradigm.

Keywords: Law No. 3465/1989, order No. 15/1990, university depoliticization, Romanian language functioning, university curriculum, Soviet ideology, institutional bilingualism, curricular transformations.

Implementarea Ordinului nr. 15 al Ministerului Științei și Învățământului din 21 august 1990 a marcat începutul unui proces de depolitizare și deideologizare în universitățile din Republica Moldova, care a avut efecte directe asupra organizării curriculumului și funcționării limbii române în instituțiile de învățământ superior. În acest context, s-a inițiat introducerea de cursuri obligatorii de limba română pentru cadre didactice și studenți, ca parte a strategiei de afirmare a identității naționale și a autonomiei academice (Ministerul Științei și Învățământului al RSSM, 1990).

De asemenea, transformările curriculare vizau și disciplina Istoria Moldovei, care a fost înlocuită cu Istoria românilor, în scopul alinării educației istorice la valorile culturale naționale și europene, și pentru a încuraja o lectură critică și independentă a trecutului. Aceste măsuri au creat cadrul necesar pentru aplicarea mai liberă a Legii nr. 3465/1989 privind funcționarea limbilor, întrucât predarea și documentația academică în limba română nu mai erau restricționate de controlul ideologic sovietic. Cu referire la cele menționate cercetătoarea Liliana Rotaru sublinia „Adoptarea legislației lingvistice la 31 august 1989, a semnificat o victorie parțială a mișcării de renaștere națională, or revenirea la alfabetul latin și oficializarea limbii române a demarat un proces foarte îndelungat 80 de „decolonizare” culturală, apoi socială și politică a românilor basarabeni.” [1, p. 79]

Prin urmare, Ordinul nr. 15/1990 nu doar că a deschis calea pentru depolitizarea universităților, ci a facilitat și consolidarea statutului limbii române în cadrul instituțiilor de învățământ superior, evidențiind o corelare clară între reformele curriculare și schimbările legislative lingvistice.

Scopul cercetării este de a examina procesul prin care Ordinul nr. 15/1990 și Legea nr. 3465/1989 au contribuit la consolidarea statutului limbii române în universități și la remodelarea curriculumului universitar, evidențiind diferențele dintre diverse centre academice (Universitatea de Stat din Chișinău, Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, Institutul

Agricol „M.V. Frunze” și Institutul Politehnic „S. Lazo”).

Analiza impactului Ordinului nr. 15/1990 și al Legii nr. 3465/1989 asupra universităților din Republica Moldova s-a realizat printr-o abordare istoric-instituțională, cu accent pe corelarea documentelor normative cu practica academică. În primul rând, au fost consultate sursele legislative și administrative – ordine ministeriale, planuri de învățământ, regulamente interne și procese-verbale ale Senatelor universitare – care oferă o imagine asupra deciziilor oficiale privind depolitizarea și reorganizarea curriculară. În al doilea rând, s-a recurs la analiza dosarelor personale ale studenților și cadrelor didactice, care reflectă structura reală a programelor de studii, volumul de ore alocate disciplinelor și raportul dintre predarea în limba română și în limba rusă.

Această metodologie permite nu doar identificarea modificărilor la nivel formal al documentelor curriculare, ci și surprinderea diferențelor dintre instituții în procesul de aplicare a noilor politici. În acest cadru, studiul de caz pe patru centre universitare – Universitatea de Stat din Moldova, Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, Institutul Agricol „M.V. Frunze” și Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău – evidențiază atât gradul de rezistență al vechilor structuri, cât și dinamica adoptării măsurilor de depolitizare și afirmare a limbii române.

1. Funcționarea limbii române și schimbările curriculare la Universitatea de Stat „V.I. Lenin” din Chișinău

Un exemplu elocvent al caracterului ideologizat al învățământului superior sovietic îl constituie Universitatea de Stat din Moldova, unde în cadrul Facultății de Fizică și Biologie erau prevăzute, alături de disciplinele de specialitate, o serie de cursuri cu conținut politic-dogmatic: Comunismul științific, Ateismul științific, Istoria PCUS, Economia politică socialistă, Istoria RSSM, Dreptul sovietic, Apărarea civilă, dar și cursuri obligatorii de limbă rusă. De pildă, programul universitar la specialitatea Fizică, pentru anul admiterii 1985, includea 36 de ore de limbă

rusă în anul I și 206 ore în anul II, ceea ce arată proporția considerabilă a acestei discipline în raport cu cele de specialitate. Mai mult, unul dintre examenele de stat era susținut la o disciplină dogmatizată, precum *Socialismul științific*. [2]

Situația era similară și la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova, la specialitatea *Limba și literatura moldovenească*. În anul de admitere 1988, programul de studii pentru anul II includea 34 de ore de curs de limbă rusă, 72 de ore de literatură rusă și doar 32 de ore de literatură moldovenească. Această disproporție este ilustrativă pentru politica educațională sovietică, care privilegia formarea culturală în limba și literatura rusă, marginalizând studiul limbii și literaturii naționale. De remarcat că, în pofida măsurilor de depolitizare și deideologizare introduse prin Ordinul nr. 15/1990, în planurile de studii universitare ponderea limbii ruse a rămas încă foarte ridicată la începutul anilor '90. La Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova, în anul universitar 1990–1991, programul excludea deja disciplinele dogmatizate (precum *Socialismul științific* sau *Istoria PCUS*), însă alocă în continuare 36 de ore de limbă rusă în anul I, iar în anul II erau prevăzute 106 ore de curs de limbă rusă și 86 de ore de literatură rusă. [3]

Această situație demonstrează că, deși se renunțase la cursurile ideologice, limba rusă își păstra un statut dominant în formarea filologilor, fiind încă percepută ca limbă de circulație obligatorie și ca instrument cultural „superior” în logica sovietică.

2. Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți: limba română și transformările curriculare în procesul de depolitizare

Situația era similară și la Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, unde la Facultatea de Filologie, specialitatea *Limba și literatura moldovenească*, programa de studii includea nu doar disciplinele dogmatizate (*Comunismul științific*, *Ateismul științific*, *Istoria PCUS*, *Economia politică socialistă*, *Istoria RSSM*, *Dreptul sovietic*), ci și un volum impresionant de ore consacrate limbii ruse. Astfel, în anul universitar 1986–1987, studenții aveau prevăzute 108

ore de curs la limba rusă în semestrul I (finalizat cu colocviu) și 182 de ore în semestrul II (finalizat cu examen). Mai mult, la această specialitate, din dosarul studentului aflăm că limba rusă se studia pe parcursul a patru ani universitari (1986–1990), ceea ce denotă poziția dominantă a acesteia în raport cu limba română.

Un moment de cotitură se produce începând cu anul universitar 1989–1990, când, în contextul adoptării Legii nr. 3465/1989 privind funcționarea limbilor și al politicilor de depolitizare a învățământului, la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Alec Russo” din Bălți se observă o reducere considerabilă a volumului de ore consacrate limbii ruse. Dacă în 1986 un student parcurgea 108 ore de limbă rusă în semestrul I, în 1989 această cifră scade la 36 de ore, deși disciplina continuă să fie obligatorie pe parcursul a patru din cei cinci ani de studii. [4]

Această modificare indică începutul procesului de reconfigurare a raportului dintre limba română și limba rusă în învățământul superior, dar și rezistența inertială a vechiului sistem, care a menținut rusa în planurile de studii, chiar și după recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Republicii.

La aceeași instituție, Facultatea de Științe ale Educației, specialitatea *Pedagogia și metodică învățământului primar*, se poate observa în mod evident raportul inegal dintre predarea limbii române și a limbii ruse. Astfel, în anul universitar 1986–1987, programa prevedea doar 30 de ore de limbă moldovenească, finalizate cu examen, comparativ cu 120 de ore de limbă rusă, ceea ce demonstrează rolul secundar atribuit limbii române în formarea viitorilor învățători. [5]

În plus, structura curriculară era puternic ideologizată, incluzând discipline precum *Metodică instruirii prin muncă* și chiar o practică pionerească obligatorie de opt săptămâni, menită să asigure nu doar formarea profesională, ci și integrarea cadrelor didactice în sistemul de valori al regimului sovietic. Transformările devin evidente odată cu anul de admitere 1990, când la specialitatea *Pedagogia și metodică învățământului primar* din cadrul Facultății de

Științe ale Educației a Institutului Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, raportul dintre limba română și limba rusă se modifică radical. Programa prevede acum 106 ore de limbă română (cu statut de disciplină fundamentală), comparativ cu doar 34 de ore de limbă rusă.

La Facultatea de Limbi Străine a Institutului Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, situația era și mai elocventă. În perioada 1985–1990, la specialitățile *Limba franceză* și *Limba engleză*, nu exista niciun curs de limbă română (denumită oficial „moldovenească”) în programele de studii. În schimb, limba rusă era obligatorie: studenții parcurgeau 40 de ore de curs finalizate prin colocviu și ulterior 34 de ore, finalizate prin examen. [6]

O schimbare vizibilă se produce abia în anul universitar 1989–1990, când în planul de învățământ la aceste specialități apare pentru prima dată cursul de limbă moldovenească (34 de ore, finalizat cu colocviu). În același timp, cursul de limbă rusă este menținut, cu un volum de 36 de ore, de asemenea finalizat cu colocviu. [7]

Această schimbare ilustrează modul în care politicile lingvistice adoptate la nivel de stat, în special Legea nr. 3465/1989 privind funcționarea limbilor și Ordinul nr. 15/1990 al Ministerului Învățământului, au început să producă efecte vizibile în planurile de învățământ superior.

3. Institutul Agricol „M.V. Frunze” din Chișinău: funcționarea limbii române și schimbările curriculare în procesul de depolitizare.

Un exemplu relevant de aplicare a politicilor de depolitizare îl constituie situația de la Institutul Agricol „M.V. Frunze” din Chișinău, unde, în cadrul ședinței Consiliului Științific al Facultății de Economie din 18 septembrie 1990 (proces-verbal nr. 1), a fost examinată problema „Citirea obiectelor social-politice la facultate”. Hotărârea adoptată prevedea ca, începând cu 1 septembrie 1990, predarea disciplinelor social-politice să fie sistată. În locul acestora, Consiliul propunea introducerea disciplinei *Bazele științelor economice*, cu un volum de 110 ore și examen final.

Este de remarcat faptul că procesele-verbale, precum și actele anexate, erau redactate atât

în limba română, cât și în limba rusă, ceea ce reflectă practica instituțională a epocii, marcată de bilingvism oficial. Totodată, înlocuirea cursurilor dogmatizate cu discipline fundamentale, cu caracter profesional, arată începutul procesului de reorientare a universităților către un conținut științific autentic.

4. Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău: funcționarea limbii române și schimbările curriculare în procesul de depolitizare

La Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău, procesele-verbale ale Senatului universitar pentru anii 1989–1990 și 1990–1991 ilustrează tranziția treptată de la modelul sovietic ideologizat la unul academic autonom. Astfel, în procesul-verbal nr. 5 din 23 ianuarie 1990, se discută problema redenumirii catedrelor sociale, ceea ce denotă o tentativă de distanțare de terminologia dogmatizată, cu mult înainte de emiterea Ordinului nr. 15/1990 al Ministerului Științei și Învățământului.

Ulterior, în procesul-verbal nr. 1 din 25 septembrie 1990, Senatul examinează „Reorganizarea procesului instructiv la disciplinele sociale în conformitate cu ordinul ministerului”, ceea ce demonstrează alinierea instituției la politicile oficiale de depolitizare și deideologizare. În aceeași perioadă, prin Hotărârea nr. 5, se adoptă o măsură categorică: interzicerea oricărei activități politice în cadrul instituției, fapt care semnifică începutul consolidării unui spațiu universitar autonom, eliberat de presiunile ideologice.

Aceste procese arată că Institutul Politehnic „S. Lazo” a fost printre primele instituții de învățământ superior din Republica Moldova care au anticipat schimbările legislative și au inițiat din interior procesul de demantelare a structurilor ideologice, chiar înainte de reglementările ministeriale, pentru ca ulterior să continue adaptarea în conformitate cu cadrul normative.

Concluzii. Procesul de depolitizare și deideologizare a universităților din Republica Moldova, inițiat prin Ordinul nr. 15/1990 al Ministerului Științei și Învățământului, a constituit o etapă fundamentală în desprinderea sistemului academic de modelul sovietic. Eliminarea disciplinelor dogmatice – Comunismul

științific, Istoria PCUS, Ateismul științific – a creat spațiul necesar pentru introducerea unor conținuturi autentice, cu caracter profesional și științific, favorizând consolidarea autonomiei universitare.

În paralel, aplicarea Legii nr. 3465/1989 privind funcționarea limbilor a contribuit la afirmarea limbii române în învățământul superior. Introducerea cursurilor obligatorii de limba română și creșterea numărului de ore alocate acesteia au marcat un pas esențial în reconfigurarea raportului dintre limba română și limba rusă. Totuși, analiza planurilor de învățământ și a documentelor administrative demonstrează că, până la începutul anilor '90, limba rusă a continuat să dețină un rol privilegiat, ceea ce reflectă inerția sistemului educațional sovietic și rezistența la schimbare.

Compararea situației din diverse instituții – Universitatea de Stat din Moldova, Institutul Pedagogic „Alecu Russo” din Bălți, Institutul Agricol „M.V. Frunze” și Institutul Politehnic „S. Lazo” – relevă caracterul gradual și diferențiat al procesului. Unele centre academice, precum Politehnica din Chișinău, au anticipat reformele, adoptând din interior măsuri de reorganizare, în timp ce altele au menținut mai mult timp structurile și practicile moștenite din perioada sovietică.

În ansamblu, Ordinul nr. 15/1990 și Legea nr. 3465/1989 se impun drept repere legislative esențiale care au deschis calea spre o nouă etapă de dezvoltare a universităților din Republica Moldova. Ele au contribuit decisiv la afirmarea limbii române ca limbă de predare și comunicare academică, la modernizarea curriculumului și la consolidarea autonomiei instituționale, pregătind terenul pentru integrarea treptată a învățământului superior în spațiul european al valorilor educaționale.

Referințe bibliografice:

1. Rotaru, Liliana. *Tentative de implementare a legislației lingvistice în școala superioară din RSS Moldovenească. 1989–1991*. În: „Tyragetia”, serie nouă, vol. XI [XXVI], nr. 2, Istorie. Muzeologie, 2017, p. 247-260.
2. Arhiva Universității de Stat din Moldova (în continuare AUSM), F. 1, inv. 4, d. 55159.
3. AUSM, F.1, inv. 4, d. 53969.
4. Arhiva Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți (în continuare AUSARB), Dosarul personal al studentului, F. 1, inv. 8l, d. 8084.
5. AUSARB, Dosarul personal al studentului, F. 1, inv. 8l, d. 6114.
6. AUSARB, Dosarul personal al studentului, F. 1, inv. 8l, d. 6224.
7. AUSARB, Dosarul personal al studentului, F. 1, inv. 8l, d. 8092.

Citation: Perebinos, V. The Functioning of the Romanian Language and Curricular Transformations in the Context of the Depoliticization of Universities. In: *Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal*, 2025, nr. 3, p. 105-109. <https://doi.org/10.59295/DIA.2025.3.12>

Publisher's Note: *Dialogica* stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright:© 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).